

Hlava VIII

„A tak ty tedy doufáš jít do gymnasia?“, pravil švec Papučka s blahosklonnou důstojností Vilému Zurdovi, jemuž právě dokončoval braní míry na boty.

Vilém byl do ševcovy dílny poslán strýcem Bohoušem, když se zjistilo, že žákovy boty jsou již na odchodu. Strýc se proto rozhodl již nyní, neboť chtěl Viléma zvyknout na prostředí chrámu, kam ovšem tento nemohl před Pána předstupovat bosonoh. Poslal jej proto nyní se svou švagrovou k ševci, kde ho nyní zastihujeme.

„Ale jsi-li pak na to dosti zvědavý?“, ptal se švec přísně, byl blahosklonně, vzpřimuje se a probíraje svůj leonardovský plnovous jako harfu.

„Pověz mi Viléme, zda víš, proč je Měsíc obrácen k Zemi stále stejnou tváří?“

Švec učinil tento poznatek teprve nedávno a dlouho hloubal, jak by jej vysvětlil. Konečně ho napadlo řešení, jež ho naplnilo radostí a pýchou a jež ho nabádalo, aby se s ním pochlubil a sdělil.

Nečekaje proto na Vilémovu odpověď, vysvětloval mu svou revoluční astronomickou theorii důležitým způsobem, důtklivě rozkládaje rukama: Na vojně býval kaprálem i nasadil tón, který používal při výkladech rekrutům, např. při popisu částí pušky a podb. Tento způsob pokládal Papučka rovněž za akademický:

Zajisté, uvažoval, studenti jsou jakýmisi rekruty, kdežto profesor je osobou jim nadřazenou. Nechovají-li se řádně, může je jistě poslat k jakémusi gymnasiálnímu raportu k řediteli, jako kaprál vojáka k veliteli roty.

„Měsíc“, vykládal Papučka přísně a pádně, jakoby říkal: *Paßt auf, das ist das Mausergewehr* —

„Měsíc se jeví stále se stejné strany, protože je k nám obrácen temenem! Otáčí se kolem dokola, jako takový kolotoč, ale jeho otáčení je k nám kolmo. Proto se jeví stále stejným!“

„Nikoliv, pane mistře“, řekl Vilík uctivě, ale pevně. „Měsíc k nám není obrácen severním pólem, nebo jak vy říkáte, temenem.“

„Tak jak to, že vidíme stále jen jednu jeho část?“, ptal se Papučka vítězně.

„Je to dáno poměry otáčení Měsíce kolem své osy a kolem Země“, pravil opět Vilém.

— „Ve škole nám to pan učitel ukazoval pomocí dvou žáků. Vzal velikého a tlustého Olivu a malíckého Věroslava Bergra a naučil je, jak se mají otáčet. Oliva dělal Zemi a Berger Měsíc, a dobře nám to pan učitel na nich názorně ukázal. Ukázal bych vám to také, ale není zde dosti místa.

Kdybychom však vyšli na dvorek —“

„No ukaž, ať to vyzkoumám“, souhlasil Papučka, poněkud zmaten reakcí chlapcovou a obzorem, který se mu nečekaně otevřel, téměř jako propast. Jeho duše se rozpoltila.

Jedna část matně tušila, že se před školákem ztrapnil a odhalil svou hloupost a nevzdělanost.

Druhá část se však iluze nechtěla vzdát a úporně trvala na pokračování ve hře, v matné naději, že přání nějak zvítězí nad nízkou skutečností a o-spravedlní jeho jemnost, hloubavost a zvědavost.

Vyšli tedy na ševcovský dvůr, vlhký, hluboký a omezený melancholickými zídkami s vrcholky, pokrytými prejzem, a dlážděný kočičími hlavami, v jehož středu se tměl mřížovaný kanálek.

Dvorek páchl kozinou, neboť v rohu byl chlívek a hnojiště.

Jakkoliv nepřliš prostorný, byl dvorek přece jen dosti veliký na názornou lekci z astronomie:

Hrbatá teta Žofka se uvolila dělat Zemi a Vilém ji obkružoval, při čemž se zároveň točil kolem své osy. Tak ukazoval, že je k tetě přivrácen vždy tváří, vždy jednou stranou.

„Ale, Viléme“, pravil Papučka, „tak tomu není. Přece, když teta k tobě stojí zády, nevidí tě. A také, když jí stojíš na boku, vidí tvou stranu, bez ohledu na to, že ty se k ní přivrácíš tváří. Potom — lidé na Zemi jsou přece roztroušeni; jedni by museli vidět Měsíc z boku a jiní opět z druhého, a jiní rovně.“

Ne, Viléme, musíš se ještě učit.“

Vilém se tedy snažil Papučkovi vysvětlit, že Měsíc je od nás velmi vzdálen, takže je, s hlediska perspektivy, jakoby v nekonečnu. Pravda, může stát různě vysoko na obloze, ale to sem teď nepleťme. Proto také, když v noci jdeme, Měsíc nás stále provází.

Bližší předměty v okolí, krajina na zemi, domy, stromy, a tak dále, se vůči nám pohybují, ale Měsíc je vůči nám stále na stejném místě, totiž odhlédneme-li od jeho pochodu, zdánlivého, od východu k západu, ale myslím, pro tu chvíli, co ho pozorujeme, kdy je tento zdánlivý pohyb zanedbatelný — ale je velmi daleko — a proto se nám zdá, že s námi jde — a proto také se všem lidem na Zemi jeví ze stejné strany.

Tento výklad Papučka sice vůbec nechápal, ale podezřívával matně, že by to mohlo být správně, protože ano, Měsíc chodce provází. Papučka to mnohokrát pozoroval, když šel z hospody, a snažil se o tom i hloubat. Dospěl však pouze k tomu, že je to asi tím, že se Země pohybuje, o čemž věděl, že je to pravda, a že to tmáři dlouho popírali. Nevěděl sice přesně, jak to spojit, ale tušil, že snad by mohla Země plout prostorem zároveň s Měsícem.

To, že když on sám se zarazí, stane i Měsíc, ho nemátlo. Jakmile tuto ideu pojal, zdál se mu problém vyřešen a odložitelný *ad acta*.

V oficiálních filosofiích a ve společenských a marginálních společensko-přírodních vědách, jako je třeba psychologie, jsou fúry oficiálních řešení vlastně tohoto druhu.

Cítil však, že Vilém to ví nějak lépe a přesněji, než se to jeví jemu, Papučkovi. Nemohl však již ustoupit, neboť to by znamenalo kapitulaci před holobrádkem. V mysli mu utkvělo jasněji pouze slovo „nekonečno“, a toho se chytil.

„Ale, Viléme“, pravil tedy s blahosklonnou poučností, „co to přece povídáš, hochu? Přece, kdyby byl Měsíc v nekonečnu, zmizel by našim zrakům. Kdežto naopak jej jasně vidíme, není-li mračen.“

Papučka kupodivu uměl mluvit spisovně způsobem, který platil, když on chodil do školy a neustále to i dělal, aby tak vyjádřil svou zvědavost, jemnost a hloubavost. Podobně uměl, na svou celkovou blbost, překvapivě dobře německy, což mu vyneslo v rakouské armádě již zmíněnou hodnost desátníka. Byl jakousi lidovou variantou známého jednostranného humanitně-filologického typu v minimikro provedení.

I plně rozvinuté exempláře tohoto druhu shledávají ukázněné a věcné myšlení vyžadované přírodní vědou často nad své síly, což je s podivem, protože např. snadno chápou neméně rigidní a složitá pravidla gramatik. Proto snad Papučka tak vášnivě a dokonale nechápal Vilémovy výklady, což bylo u člověka, který přece umí vytvořit úhledné a nošení schopné boty, zcela neuvěřitelné.

„A potom, jak by to bylo s lidmi, kteří jsou proti nám na protilehlé straně, jakoby v týle paní tety?“

Vilém ševci řekl, že ti zase vidí Měsíc, když pro obličej zapadl, ale Papučka potřásl skepticky hlavou. Prohlásil, že to není pravda, protože někdy lze Měsíc postřehnout i ve dne, ovšem, musí to být vnímavý člověk.

Vilém se tedy pustil do zoufalého výkladu jednak oběhu Měsíce kolem Země, do čehož nešťastně zapletl také jeho fáze, jednak, aby demonstroval fakt, že lidé na různých místech Zeměkoule vidí Měsíc stejně, nechal tetu při svém otáčivém obíhání také točit a hledět mu stále tváří v tvář. To si však švec spletl s otáčením Země kolem vlastní osy a argumentoval, že přece Měsíc vychází a zapadá.

Vilém se zapléтал a koktal pořád víc, takže pozorovateli, který by vnímal jen tyto povrchní znaky a ne obsah řeči, by to muselo připadat, jako kdyby neměl pravdu věcně a zoufale improvisoval, aby zacpal stále vznikající logické díry. Papučka to vnímal přesně tak a jeho sebevědomí rostlo.

„Ale jak by mohl být v nekonečnu, když ho dohlédáme? Potom, je-li v Čechách noc, je na druhé straně přece den! Jak by tam tedy mohl být Měsíc ve stejné době, jako u nás?“

Vilém se zapléтал pořád víc.

Zoufalstvím už křičel svým pubertním hlasem, rudnul v tváři a zdálo se, že se co nejdřív rozpláče.

Snažil se vzdálenost Měsíce vysvětlit ševci tím, že přirovnával Měsíc k *terci*, na který míří střelec z různých míst, obchází *je ho*. Terč je stále na mušce, ale předměty mezi ním a okem jsou různé, atd., ale tím vše zřejmě jenom zkomplikoval, protože švec se záhadnou logikou prohlásil, že by tak tomu mohlo být pouze, kdyby nebylo *zaoblení* zemského.

Ve snaze, ukázat ševci model co nejrealističtější, nechal pak Vilém tetu *dělat* Měsíc, obíhat kolem sebe a zároveň se za jeden oběh otočit jednou okolo

vlastní osy, při čemž sám, jako Země, se snažil za jeden její oběh otočit sedmadvacetkrát, takže se mu zamotala hlava a upadl.

Papučka pak prohlásil, že Vilém si již neví rady a chce to obrátit v klukovinu.

Již předtím, když se mu Vilém snažil vysvětlit podstatu měsíčních fází, a řekl, že kanál bude představovat jako Slunce, pokáral ho Papučka, že se posmívá vznešenosti přírody a chybí mu jemnost.

Byl kryt neproniknutelným pancířem blbosti, která mu propůjčovala nezničitelnou převahu nad Vilémem. Byl si situace jaksi vědom, byl pouze temně, a choval se proto velice důstojně.

Ač jinak prudina, nedal se přivést Vilémovým kokrháním z míry a byl pravým ztělesněním stoického klidu.

Oku, neozbrojenému chápáním, by se jevil jako důstojný, zralý a moudrý muž, který s trpělivou tolerancí snáší šaškování drzého spratka.

„Nu vidíš. Na povrchu se zdá, jakobys měl pravdu, ale zabereme-li se do toho zkoumavostí, je vidět, že ti chybí zvědavost a důmysl. Uniká ti, uniká. Ne, Viléme.“

Měsíc je k nám obrácen temenem! Proto se jeví stále stejný.“

„Ale ježišmarjá“, vyhrkl Vilém zoufale, „na Měsíci jsou přece skvrny — kdyby k nám byl obrácen temenem, jak vy říkáte, musela by se přece poloha těch skvrn měnit! A to se neděje!“

„Inu, Viléme“, pravil švec s klidnou převahou, „to je sice pravda, že na Měsíci jsou skvrny, připomínající lidskou tvář a proto jej staří Slované pokládali za bohyni Lunu. Ale Země se přece též ve vesmíru zakružuje, jako bychom se dívali chvílemi na Měsíc obráceně, tedy s hlavou mezi nohama. Tak to je, chlapče!“

Vilém se však pokusil ještě jednou a vybičoval se snahou po osvětové činnosti až k akrobatismu.

Požádal tetu, aby se zase postavila a točila jako pozorovatel kdekoliv na Zemi, při čemž sám kolem ní metal t.zv. hvězdu, snaže se tak ševci ukázat, že má přece nahoře chvíli hlavu, chvíli nohy, což znázorňovalo ševcovu představu rotace Měsíce „temenem“ k pozorovateli.

Žofie, které byla celá záležitost směšná, ale hlavně trapná, sice též příliš nerozuměla mechanice nebeských těles, ale nicméně, na základě toho, co tak zaslechla a přečetla, věděla dobře, že pravdu má Vilém a ne Papučka.

Pokusila se tedy odvést řeč poukazem na to, jak jsou ti mladí chlapci mrštní, na což Papučka poznamenal, že tělesná zdatnost nesmí kráčet před duševností člověka.

Poté se rozešli, Vilém rozčilen a skoro s pláčem, Papučka pak u vědomí klidné převahy filosofa.

